

אמירה לגוי בשבת – ג

א. הנאה מהדלקת אור או שאר מלאכה שעשה גוי מעצמו עבור היהודי

כתב המחבר באור חיים סימן רעו סעי' א': אינו יהודי שהדליק את הנר בשביל ישראל, אסור לכל, אפילו למי שלא הודלק בשבילו. והוא הדין לכל מלאכה (מ"ב סק"א).

ואין הבדל בין שוגג למזיד, ובין אם הגוי יודע שאסור לו לעשות מלאכה עבור היהודי או אינו יודע כלל, כל שעשה כל מלאכה שהיא עבור היהודי, אפילו עשהו בביתו, ובכליו וחפציו, ושלא בידיעת היהודי, אסור לכל יהודי שבעולם ליהנות ממלאכה זו עד מוצאי שבת 'בכדי שיעשה', כיון שעשהו עבור יהודי, ואפילו כוונתו לטובת עצמו, כי מקבל שכר על זה, מכל מקום אסור.

ובעשה הנכרי מלאכה דרבנן (שבות דשבות), אסור למי שנעשה בשבילו ולבני ביתו ולסמוכים על שלחנו, אבל לאחרים מותר מיד.

הטעם שהחמירו במעשה גוי

והטעם שהחמירו במעשה נכרי יותר מ'מעשה יהודי' ואסרוהו לדברי הכל גם בשוגג, משום שאיסור מלאכה ע"י נכרי קל בעיני הבריות, וחששו חכמים שמא יבוא להקל ולומר לנכרי בהדיא לעשות לו מלאכה, ולמי שלא נעשתה המלאכה עבורו אסור הדבר משום עצם האיסור ליהנות ממלאכה שנעשתה בשבת עבור יהודי.

ולא זו בלבד שאסור ליהנות מהמלאכה, אלא גם צריך למחות בו ולהזהירו שמכאן ולהבא לא יעשה מלאכה עבורו, ואם מיחה בו מחאה אמיתית ונמרצת, ובכל זאת עשה עבורו המלאכה, מותר ליהנות ממלאכה זו, אבל חייב לגרש מביתו את הנכרי הזה שאינו שומע לו. ואם הנכרי עושה מלאכה בעבור היהודי בכליו וחפציו של הנכרי, אינו חייב למחות בידו, אבל אסור ליהנות ממלאכה זו, כיון שנעשה עבור היהודי, אא"כ מיחה בידו, וכנ"ל.

ויש לציין את דברי הרמ"א (הכא) כי נכרי שעשה מלאכה עבור היהודי שלא בידיעתו, אם כי אכן אסור ליהנות ממלאכה זו, מכל מקום לא חייבוהו לצאת מהבית בשביל זה, אעפ"י שבעל כרחו נהנה מהמלאכה, כגון שהדליק האור או הפעיל מתקני חימום או קירור, וכיוצא בזה, ורק אם ירצה ממדת חסידות יהפוך פניו מהאור. ואם עשה הנכרי בנוכחותו ובידיעתו של היהודי, והיה בידו למנעו, ולא אמר לו כלום, אלא אדרבה נהנה שעושה עבורו המלאכה, חייב לצאת משם לגמרי.

וממוצא הדברים נלמד שאין כל בסיס ויסוד למחשבה המוטעית שמותר לעשות מלאכה ע"י גוי כשאומרים לו דרך רמז או סיפור דברים, כי הרי גם שהגוי עושה מעצמו עבור היהודי אסור ליהנות ממלאכתו. ולא התירו על ידי רמז אלא כסניף כשיש עוד טעמים וסיבות להקל בעשיית המלאכה על ידי הגוי, וכפי שיבואר בעזה"י בסיומן ש"ז.

ב. כיבוי אור ושאר מכשירי חשמל על ידי נכרי, ושאר מלאכות שמטרתם להסיר המונע

שם: אינו יהודי שהדליק את הנר בשביל ישראל אסור לכל וכו'. והוא הדין לכל מלאכה (מ"ב סק"א).

וצריך למחות בידו (מ"ב סק"א). וכבר כתבו כמה מגדולי האחרונים [שו"ע הרב סי' ש"ה קונט"א סק"א עפ"י הגמ"י פ"ב סק"ה, חיי אדם כלל ס"ב סעי' ג' וכלל ס"ג סעי' ו', אשל אברהם בוטשאטש הכא, תהלה לדוד סק"ד עפ"י תוס' (שבת קכ"ב. ד"ה ואם). וכן הוא עפ"י הפוסקים דלהלן אות ט"ז לענין מלאכת גוי שיש בה תוספת הנאה, ואם כי יש מקום לחלק בין הנדונים, מ"מ מדברי הפוסקים דלעיל משמע שהיינו הך הוא. וע"ע הג' וחי' דושי הגרא"ד סימן זה, שו"ת מגדנות אליהו ח"ב סי' ג'. ולמעשה אכן אין למהר כ"כ להתיר מכאן סברא זו דהסרת המונע, דכמה מגדולי הפוסקים מצינו דלא נחתי לחלק בזה, וכגון בשו"ת רעק"א סי' י"ז שאוסר כיבוי נר לצורך מצות דרך ארץ, עיי' שם (וע"ע סי' י"ז).

ר"פ אות ג']] שאין הדברים אמורים אלא כשההנאה היא מגופה של המלאכה, וכהדלקת אור, אבל במלאכה שאינה אלא סילוק והסרת דבר המפריע, והנאת היהודי הוא בדבר אחר שבו לא נעשתה המלאכה, אין חיוב למחות ביד גוי העושה זאת עבור הישראל, ומותר ליהודי ליהנות מכך, ולא זו בלבד, אלא אף מותר במקום צורך שבת או מצוה, לרמז לנכרי שלא בלשון ציווי שזקוק הוא לדבר זה, ואם עבר ואמר לו בלשון ציווי, או שלא במקום צורך מצוה, לא גזרו על ההנאה, כיון שכאמור אין זה אלא הנאה מהפועל יוצא של המלאכה.

וצריך לומר בלשון סיפור כגון האור דולק אצלי בבית ומפריע לי לישון. ויש לציין כי כמו"כ בשעה שקורא לגוי שיבוא לביתו יזהר לא לומר לו בלשון ציווי 'בוא לביתי' אלא יאמר לו סיפור דברים כנ"ל, ומעצמו יבין שצריך לבוא לביתו (כמבואר כל זה בסוף סימן ש"ז עפ"י הפמ"ג שם א"א סקכ"ז). וכל זה באומר לו בשבת גופא, אבל אם בערב שבת רוצה שיכבה לו האור בשבת (כשארין לו אפשרות ע"י שעון שבת), רשאי לומר לו רמז בלשון ציווי, כגון "למה לא כיבית הנר בשבת שעברה" וכדו', כמבואר כל זה בסי' ש"ז שם.

והדוגמא הנפוצה לכך היא, כיבוי אור המפריע לישון, או שאר מכשירי חשמל המפריעים, כגון מזגן הדולק על קור, ונעשה קר וקשה לסבול זאת, או תנור הדולק, וחם בבית, או מכשירים אלקטרוניים המשמיעים קול, והופעלו בשבת בטעות, או מנורה במקרה, שמותר לכבותם ולהשתיקם ע"י גוי, וכל כיוצא ב"ז. אבל אם הכוונה כדי לחסוך בהוצאות החשמל (וכגון בוילער שנשאר דלוק, וכיצב"ז) אסור בהחלט, אא"כ יש חשש סכנה (וצ"ע בהפסד אשר מטריד דעת האדם, ואין לו שלווה ומנוחה בשבת). אבל אם הסיבה עקב הפסד ממון בלבד אינו היתר, אא"כ בהפסד גדול, כשאדם בהול על ממונו, כמבואר בסימן של"ד (סעי' כ"ו).

ועוד דוגמא מצויה: קריעת מעטפה שבתוכה איגרת, וכן פתיחת קופסאות שימורים ועטיפות מזון, ושאר סילוק דברים המונעים מן האדם להגיע ליעדו, [תשובות והנהגות ח"ג סי' שס"ג], וכגון מה שמצוי בזמננו בבתי מלון וכדו' כניסות חשמליות ומגנטיות המופעלות על ידי כרטיס מגנטי או עין אלקטרונית, ואין היהודי יכול ליכנס לאכסנייתו, מותר לומר דרך סיפור לנכרי שאינו יכול ליכנס, והוא יפתח לו הדלת או ינטרל את זרם החשמל (וע"ע בזה בשו"ת מנח"י ח"י סי' כ"ט). אם כי יש לציין כי כגון כשזקוק לחצות כביש, יש ליזהר שלא לסמן למכוניות לעצור ('כיבוי'), כי זה בגדר 'רמז שיש בו ציווי' (כדלקמן סוף סי' ש"ז), אלא ימתין עד שיתפנה הכביש ואז יעבור (וכמו"כ יש ליזהר בזה כשהנוסעים יהודים מחללי שבת ר"ל).

שבכל אלו אין ההנאה של היהודי מעצמיות המלאכה, אלא מהפועל יוצא שלה. וכל זה בלבד שיש בזה צורך לשבת או לצורך מצוה. ואין צריך לומר שכל שאפשר לעשותם בערב שבת לא התיירו לכתחילה להשאירם לשבת ולעשותם על ידי גוי.

ולהלן (אות ט"ז) יבואר שכמו כן לא חייבו את המחאה והתירו את הרמיזה לגוי, באופן שהנאת היהודי קיימת גם לולא המלאכה של הגוי, ומלאכתו אינו אלא להנאה יתירה, עיין שם. ואם נעשה ע"י גוי מלאכה אשר על ידה נשמר מצב קיים, לא נאסרה ההנאה ממנו, [שו"ת הר צבי ח"א סי' קפ"א] כגון לענין מקרה (פריגי'דר) שחברוהו לחשמל, שנוצר ע"י שמירה על המצב הקיים שהמאכלים לא יתקלקלו, אם כי אסור לומר לנכרי לעשות זאת, ואף לא בדרך רמז.